

νά σχηματίσῃ ἰδέαν τινά περὶ τοῦ πῶς οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιότατοι ἄνθρωποι ὀρμώμενοι ἀπὸ ὀλίγων καὶ τούτων ἀκατεργάστων φωνῶν (τῶν συνήθως λεγομένων ριζῶν) ἔπλασαν κατὰ μικρὸν τὸ μέγα καὶ περίλαμπρον οἰκοδόμημα τῆς γλώσσης, τῆς πρώτης ταύτης βάσεως καὶ τοῦ κυρίου ὀργάνου τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν ἄλλοις λόγοις δύναται νὰ σχηματίσῃ ἔννοιάν τινα πῶς ὁ ἄγλωσσος ἄνθρωπος, τὸ ζῶον, ἀνυψώθη καὶ κατέστη σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἱστορικός, ὁ σημερινός, ὁ ἄνθρωπος ἦ, ἔνα καθ' Ὁμηρον εἶπω, ὁ ἰσόθεος φῶς.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ. — Ἄρχαῖοι μῶλοι εἰς τὸν προλιμένα τῆς πόλεως Μαραθῶνος, ὑπὸ κ. Γεωργίου Σῶτηριάδου.

Καθὼς διέλαθα εἰς τὴν μελέτην μου, πού προσφάτως ὄλως διόλου ἐδημοσιεύθη, ἡ ἀρχαία πόλις Μαραθῶν εἶχεν ἀποκτήσῃ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ εἰς αὐτὴν γεννηθέντος μεγάλου πολίτου τῶν Ἀθηνῶν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (δηλαδὴ κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα) ἔνα καλοσυγυρισμένον λιμένα, κατὰ πολλὰ ἄξιον νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχήν μας καὶ σήμερα, καθόσον μερικὰ ἔργα εἰς αὐτόν, ἐξαιρετικῶς μάλιστα Ρωμαϊκῆς κατασκευῆς, σώζονται ἀκόμη, καὶ εἶναι εὐδιάκριτα· ἀλλὰ καὶ γενικώτερα ἔχουν σημασία διὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐκείνης πόλεως, ἐκτὸς διὰ τὸν φιλονικούμενον ἔως χθὲς καὶ προχθὲς προσδιορισμὸν τῆς θέσεώς της· ἔνα ζήτημα πού ἐπεχείρησα νὰ λύσω, καί, πιστεύω, ἔλυσα μὲ τὴν ἀνωτέρω μου μελέτην. Ἐπιγράφεται αὕτη: «Ἡ Τετράπολις τοῦ Μαραθῶνος καὶ τὸ Ἡράκλειον τοῦ Ἡροδότου» καὶ παρουσιάσθη, πρὶν δημοσιευθῆ, τὸν Αὐγουστον εἰς τὸ 7ον Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Ἱστορικῶν εἰς τὸ Ὄσλο τῆς Νορβηγίας. Εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολόγους εἶναι γνωστή· κατέθεσα δὲ καὶ ἀντίτυπόν της εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀκαδημίας.

Ὅ,τι ὁμως σήμερα ἔχω νὰ ἀναφέρω, κεῖται ἔξω ἐκείνων πού διέλαθα εἰς τὸ δημοσίευσμά μου, ἂν καὶ συνεχίζει ἐκεῖνο.

Τὰ λιμενικὰ ἔργα εὐρίσκονται εἰς τὴν σημερινὴν ἀκρογιαλιά τοῦ μικροῦ ἔλους τῆς Μαραθωνικῆς πεδιάδος, πού ὀνομάζεται σήμερα Μπρεξίτζα καὶ τὸ βλέπει κανεὶς μεταβαίνων διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸν Μαραθῶνα, κατόπιν ἀπὸ τὸ 33ον χιλιόμετρον δεξιὰ. Τὸν χειμῶνα εἶναι ἀρκετὰ μέγα καὶ ἄβατον. Τοὺς θερινοὺς μῆνας περιορίζεται εἰς μικροτέραν ἔκτασιν, καὶ δὴ ἀμέσως πλησίον εἰς τὴν μεγάλην καὶ βαθεῖαν πηγὴν πού τὸ τρέφει, «Μάτι» πολὺ χαρακτηριστικὰ ὀνομαζομένην, παρὰ πλευρα εἰς ἔνα ἄβαθον πηγάδι καὶ ἔνα ἐρειπιωμένον φυλάκιον κατὰ τὸ 35ον περίπου χιλιόμετρον. Εἰς τοὺς ξηροὺς μῆνας ἔνα μονοπάτι ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὕψηλὰ ὕδροχαρῆ χόρτα καὶ τὰς πυκνάς μυριγγιάς μᾶς φέρνει πέρα ἀπὸ τὸν ἐπικί-
ν-

δυνον, γύρω από τὸ Μάτι, βαλτώδη τόπον εἰς τὴν ἀκρογιαλιά. Εἶναι ἀπόστασις εἰς ἴση γραμμὴ ἑνὸς χιλιομέτρου μέχρι θαλάσσης. Τελειώνει δὲ κανεὶς τὴν διαδρομὴν φθάνοντας εἰς τὴν μεγάλην διώρυγα, ποῦ εἶναι τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ Ἡρώδου, διὰ τὰ παραλαμβάνη αὐτὴ τὰ περισσεύοντα νερὰ τοῦ ἔλους καὶ τὰ φέρνη μαζί με ἕναν ἄλλον πλάγιον χάνδακα εἰς τὴν θάλασσαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ χρησιμεύη ὡς ἕνας ἀρκετὰ βαθειὰ εἰσχωρῶν εἰς τὴν ξηρὰν βραχίων, γὰρ τὰ πλοιάρια ποῦ ἀπὸ ἕναν προλιμένα εἰς τὴν ἀκτὴν ἢ καὶ λίγο παραμέσα ἀπὸ αὐτὴ πρὸς τὴν ξηρὰν πάντοτε,μποροῦσαν νὰ δένουν καὶ νὰ φορτῶνουν καὶ ξεφορτῶνουν εἰς τὴν προκουμαία τῆς διώρυγας. Πράγματι προκουμαία, διότι τὰ χεῖλη αὐτῆς σώζουν ἐκατέρωθεν καὶ σήμερα τὸν δύο μέτρα παχὺν καὶ στερεώτατον ρωμαϊκὸν τοῖχόν των.

Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ πράγματα, δηλούμενα εἰς τὴν μελέτην μου ποῦ ἔχει ἄλλην ἀφορμὴν καὶ θέμα, θὰ καταστρώσω τὸ ἐρχόμενον καλοκαίρι ἐλπίζω εἰς σχέδια τοπογραφικὰ· μεῖ κάποιαν δὲ νέαν ἀνασκαφὴν — πέρυσι κατὰ Σεπτέμβριον ἔκαμα μόλις τέτοιαν ἀπόπειραν — θὰ ἐξηγήσω, ἐλπίζω ὡσαύτως, λεπτομερέστερα. Ἄλλὰ εἰς τὸν προλιμένα ἀκριβῶς, καθόσον ἕνα μέρος αὐτοῦ ἐκτείνεται πρὸς τὴν θάλασσαν ἔξωθεν ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἀκτὴν, ποῦ ἐπάνω εἰς αὐτὴν σήμερα ἐγείρεται μέγας πλατὺς καὶ ὑψηλὸς φράχτης ἄμμου, ἢ ἔρευνα θὰ χρειασθῆ ἄλλα μέσα καὶ ὄχι τὴν σκαπάνην.

Ἡ θάλασσα ἐδῶ εἶναι κάπως βαθειά, καὶ ἀγριεῦει ἄσχημα, ὅταν ἀπὸ τὸ πέλαγος φυσᾷ ὁ ἄνεμος. Ἄλλὰ καὶ πότε δὲν φυσᾷ; Καὶ πέρυσι καὶ προπέρυσι ἐδοκίμασα νὰ ἐξελέγξω μίαν οὐσιώδη πληροφορίαν τῶν ψαράδων τοῦ τόπου, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσα, ἐπειδὴ ἡ θάλασσα ἦταν πάντα ταραγμένη. Ἐμπειροὶ ὅμως μεταξὺ των ἀνθρωποι, πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Μάκρην τῆς Μ. Ἀσίας συνοικισμένοι εἰς τὸν πλησίον σταθμόν των «Νέα Μάκρη» μεταξὺ 32ου καὶ 33ου χιλιομέτρου τῆς Μαραθωνικῆς ἀμαξιτῆς μεῖ ἐβεβαίωσαν ὅτι ἐκεῖ πλησίον ἀκριβῶς ἔξω ἀπὸ τὴν ἀμμόχωστη σήμερα ἐκβολὴ τῆς διώρυγος διέκριναν εἰς κάποιο βάθος ἀρχαίους δυνατοὺς μῶλους. Οἱ μῶλοι αὐτοὶ εἶναι τόσοι στερεοί, μοῦ εἶπαν, ὥστε οὔτε διὰ τὰ ὄχταπόδια ὑπάρχουν εἰς αὐτὰ τρύπες. Καὶ ἐσκέφθηκα, μήπως καὶ αὐτοὶ εἶναι ρωμαϊκῆς κατασκευῆς, τοῖχοι δηλαδὴ μεῖ κοινὰς πέτρας καὶ ἀσβεστοκονίαμα ρωμαϊκόν, ὅπως οἱ τοῖχοι τῶν χειλῶν τῆς διώρυγος, ἢ μᾶλλον μήπως εἶναι ἀρχαῖοι Ἑλληνικοί, δηλ. μεῖ ὀγκώδεις τετραγωνικὰς καλοδουλεμένας πέτρας χτισμένοι. Διότι ὅτι πρόκειται περὶ μῶλων ἢ μῶλου, περὶ κυματοθραύστου ἄς εἰπῶ ἀλλῆως, δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία. Αὐτὸ ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν ψαράδων, καὶ ἀπὸ ὅσα ἀνέπτυξα εἰς τὴν μελέτην μου ἐξ ἀφορμῆς τῶν περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ λιμενίσκου τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος λεπτομερειακῶν παρατηρήσεών μου καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τῆς συγκοινωνίας αὐτοῦ μεῖ τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Ἡ θάλασσα δὲ αὐτὴ χωρὶς ἕνα μῶλον δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ πλησιάσῃ κανένα πλοιάριον εἰς τὸν λιμενίσκον ὅταν θὰ

ἦταν ἀγριεμένη· ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἀδιάκοπον σχεδὸν κυματισμὸν τῆς δὲν θὰ ἔπαυε καμμιά στιγμή νὰ σωρεύη ἄμμον εἰς τὴν ἀκτὴν εἰς ἀρκετὸν ὕψος καὶ νὰ γεμίζῃ τὴν ἐκβολὴν ἀκριβῶς τῆς σπουδαίας διώρυγας, ποῦ ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἄφηναν οἱ κατασκευασταὶ τῆς νὰ καταντήσῃ ἓνα ἄχρηστον λιμενικὸν καὶ ἀχρηστότερον ἀποστραγγιστικὸν τοῦ ἔλους ἔργον.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ ὑποθαλασσίου σήμερα μῶλου πρέπει νὰ γίνῃ, καθὼς εἶναι φυσικόν, ἀπὸ ἄλλην ὑπηρεσίαν καὶ ὄχι τὴν ἀρχαιολογικὴν. Τὸ πῶς, κατανοοῦμεν ἀπὸ ὅσα τῆς προάλλες ἐξετέθησαν ἐδῶ ἀπὸ τὸν κ. ΛΥΚΟΥΔΗΝ, περὶ ἐνὸς ἀναλόγου ἔργου τῶν ναυάρχων τοῦ Ξέρξου εἰς τὰ Ἑλληνικὰ νερά. Τὸ κτίσμα ὅμως, ἄξιον ἐξετάσεως καθ' ἑαυτὸ εἶτε εἶναι ρωμαϊκόν, τοῦ Ἡρώδου δῆλον ὅτι, ἢ τινος ἔστω τῶν κατ' αὐτὸν μεγάλων φιλελλήνων αὐτοκρατόρων, τοῦ Ἀδριανοῦ ἢ τῶν δύο Ἀντωνίων, εἶτε ἴσως ἀρχαῖον ἤδη Ἑλληνικόν, ἔχει στενὴν σχέσιν καὶ πρὸς ὅσα κυρίως διὰ μακρῶν διέλαβα εἰς τὴν μελέτην μου περὶ τῆς ἀκριβοῦς πρῶτον τοποθετήσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως Μαραθῶνος μετὰ τῆς ἀκροπόλεώς τῆς, τὴν ὁποῖαν ἀνεῦρον πέρυσι, καὶ μετὰ τοῦ ἐπιπέλου ἐπομένως αὐτῆς· δεύτερον περὶ τῆς θέσεως, ποῦ κατέλαβε εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Μαραθῶνος, μεταξὺ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ἔλους καὶ ἔμπρὸς εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον, παρὰ τὴν βαθεῖαν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Χαράδρας, ὁ στόλος τῶν ἑξακοσίων Περσικῶν τριήρων παραταγμένος εἰς γραμμὰς ἐξ—ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἀναμφιλέκτως ὁ χώρος—τὴν μίαν ὀπισθεν τῆς ἄλλης παρὰ τὴν ἀκτὴν· καὶ τρίτον τέλος περὶ τῆς θέσεως ὅπου ἐστρατοπέδευσε, καὶ διὰ ποῖον λόγον εἰς τὸ δηλούμενον ἀκριβῶς σημεῖον ἔπραξε τοῦτο, ὁ Ἀθηναϊκὸς στρατός· ἀκριβῶς δηλ. εἰς τὸ στενὸν ἔμπασμα τῆς θαυμαστῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ ὁποῦ ἐδέσποζεν ἢ ὠχυρωμένη ἀρχαία, παναρχαία μάλιστα πόλις Μαραθῶν.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ.—Τοπογραφικὰ ὑπὸ τὰ προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.—Α', Ἀφροδίτη Οὐρανία, Γῆ Κουροτρόφος, Δημήτηρ Χλόη, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Δ. Κεραμοπούλλου.

Κύριος σκοπὸς τῆς ἀνακοινώσεως εἶναι ἡ ἐξακρίθωσις τῆς μορφῆς τῶν τριῶν ἐνταῦθα ἱερῶν α') τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης β') τῆς Κουροτρόφου Γῆς καὶ γ') τῆς Δήμητρος τῆς ἐπιλεγομένης Χλόης. Δεπτομερῶς ἢ ἀνακοίνωσις αὕτη θὰ δημοσιευθῇ ἀλλαχοῦ· ἐνταῦθα παρέχω περίληψιν.

Δεχόμενος, ὅτι Βλαύτιη εἶναι ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης (J. Harrison, *Primitiv Athens* 119) καὶ παραβάλλον τὴν ἐπιγραφὴν (Ig III 411) «εἴσοδος πρὸς σηκὸν Βλαύτης καὶ Κουροτρόφου ἀνειμένη τῷ δήμῳ», συνάγω, ὅτι αἱ δύο θεαὶ ἦσαν ὁμόσηκοι,